

Mezinárodněprávní pohled na ustanovení článku 10 Ústavy České republiky

Dalibor JÍLEK

Prolog

Ustanovení čl. 10 Ústavy České republiky přitahuje odborníky z „různých břehů“ práva. Nepřekvapuje, že čl. 10 je v ohnisku zájmu internacionalistů¹, neboť ústavní pravidlo zajišťuje vnitrostátní používání mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách. Různé názhledy na pojetí zmíněného ustanovení se nejeví nadbytečně ani marnivě, protože výklad a aplikace čl. 10 může vyvolávat právní rozpravy i spory, které také mohou vést ku sbližování mínění, aniž by taková aproximace byla teoretickým cílem. Cílem zůstává působení na právní praxi.

Vládní návrh ustanovení

Vzorem čl. 10 Ústavy se stalo ustanovení § 2 uvozovacího ústavního zákona k Listině lidských práv a základních svobod². Prostřednictvím mikrokomparační metody lze nalézt toliko jemné právní a stylizační rozdíly mezi ustanoveními.

Vzdor tomu původní vládní návrh ustanovení měl širší věcnou působnost – *ratione materiae*³. Ustanovení se vztahovalo výhradně na prezidentské smlouvy, přitom jedna jejich část byla určena objektem úpravy – lidská práva a základní svobody – část druhá zahrnovala ostatní ujednání bez určení předmětu regulace. O jakou kategorii smluv se

¹Srov. J. Malenovský: Mezinárodní právo veřejné. Brno, 1993, str. 61-63, V. Týč: Aplikace mezinárodních smluv ve vnitrostátním právu. Právník, 1993, č. 4, str. 335-336.

²§ 2 zněl: „Mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, ČSFR ratifikované a vyhlášené, jsou na jejím území obecně závazné a mají přednost před zákonem.“

³Vládní návrh čl. 10 zněl: „(1) Mezinárodní smlouvy o základních svobodách a lidských právech, závazné pro Českou republiku, schválené Parlamentem a ratifikované prezidentem republiky, jsou bezprostředně závazné a mají sílu ústavního zákona.“

(2) Ostatní mezinárodní smlouvy, závazné pro Českou republiku, schválené Parlamentem a ratifikované prezidentem republiky, jsou bezprostředně závazné a mají sílu zákona.“

jednalo, zpřesnil čl. 63 vládního návrhu. Mezi tyto prezidentské smlouvy náležely: politické a hospodářské smlouvy všeobecné povahy, jakož i smlouvy k jejichž provedení je třeba zákona, a vyžadují před ratifikací souhlas Parlamentu. Obecně vzato prezidentské smlouvy pak charakterizuje schválení Parlamentem a ratifikace hlavou státu. Z dispozice pravidla byly vyloučeny vládní a rezortní smlouvy.

V mezinárodněprávním smyslu jsou prezidentské smlouvy uzavírány v plné formě a proces jejich vzniku v časovém a věcném nazírání je zpravidla zdlouhavý a zahrnuje řadu dílčích právních úkonů (přijetí, ověření textu či ratifikace). Logicky pak čl. 10 nepokryl smlouvy sjednané ve zjednodušené podobě, uzavírané ve formě výměny diplomatických nót, dopisů, ústních či tacitních dohod nebo „agreed minute“ anebo „memorandum of understanding“.

Úlohu právního „svorníku“ mezi ustanoveními § 2 uvozovacího ústavního zákona, čl. 10 vládního návrhu a čl. 10 Ústavy zaujala inkorporační metoda přímého přenosu mezinárodněprávních závazků do vnitrostátní právní říše, aniž by došlo k obsahovému uzpůsobení mezinárodních smluv ve zvláštních vnitrostátních předpisech.⁴

Pozoruhodným rysem čl. 10 vládního návrhu se stalo určení stupně závaznosti mezinárodních smluv prezidentské povahy. V kontextu českého právního systému měly mít mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách sílu ústavního zákona, zatímco ostatní prezidentské smlouvy měly požívat sílu zákona běžného. Vládní návrh vlastně reagoval na vzrůstající právní debaty ohledně § 2 uvozovacího ústavního zákona, v níž se vyhranily dva názory. První sdílel úmysl zákonodárce nepřiznat mezinárodním smlouvám o lidských právech a základních svobodách charakter či vlastnosti zákonů ústavních, nýbrž aplikační přednost před obyčejnými zákony.⁵ Druhé mínění dospělo k opačné úvaze, že mezi ústavními zákony a takovými mezinárodními smlouvami neexistují vztahy inferiority.⁶ Daný spor se oživil, neboť zákonodárce se při tvorbě Ústavy přiklonil k pojetí ustanovení § 2 uvozovacího ústavního zákona. Z mezinárodněprávního hlediska učinil správně, neboť ostatní prezidentské smlouvy obsahují bezprostředně použitelná ustanovení zřídka.

Pojetí ustanovení čl. 10

Čl. 10 Ústavy České republiky získal následující podobu: „Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“⁷

Ustanovení se vztahuje na mezinárodní smlouvy, jejichž vnější forma je psaná, čímž se vylučuje jeho působnost vůči nepísaným dokladům. Vnitřní forma takových smluv je tradiční, neboť sestávají z preambule, vlastního textu a závěrečné části (protokolární

⁴Srov. D. Jílek: Human Rights Treaties and the New Constitution. Příspěvek přednesený na mezinárodním symposium „Human Rights in Theory and Practice: A Time of Change and Development in Central and Eastern Europe“, které se konalo 19.-20. března 1993 v Budapešti.

⁵V. Ševčík: K Listině základních práv a svobod (I.). Justičná revue, 1992, str. 8.

⁶J. Malenovský: Mezinárodní smlouvy o lidských právech a čs. ústavní právo (Pokus o doktrinární výklad § 2 ústavního zákona č. 23/1991 Sb.). Právník, 1992, č. 11, str. 943.

⁷č. 1/1993 Sb.

ustanovení). Vnější obsahem takových mezinárodních smluv jsou lidská práva a základní svobody⁸ a obsahem vnitřním zůstává úprava vztahů mezi státem a jednotlivcem při ochraně jeho zájmů. Čl. 10 specifikuje předmět úpravy, čímž klade stěžejní otázku, co jsou lidská práva a svobody v právním smyslu. Odpověď je zdánlivě jednoduchá a přímočará. Jsou to práva lidských bytostí (individuální) anebo společenství osob (kolektivní), zajišťující hodnoty a věci esenciální pro lidský život, zabezpečující ochranu lidského bytí a zájmů člověka.⁹ Od tohoto vymezení se může odvíjet určení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, třebaže v konkrétnosti taková specifikace může přinášet interpretační těžkosti. V odborné literatuře se poukazuje na „sedou zónu“ mezinárodního práva humanitárního, které v tzv. ženevské části upravuje ochranu obětí ozbrojeného konfliktu, nebo úmluvy sjednané pod egidou Mezinárodní organizace práce, regulující vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Jinak může do okruhu smluv o lidských právech a základních svobodách spadat každé mezinárodněprávní ujednání, byť by obsahovalo jediné právo člověka či lidskou svobodu, přestože rámcový předmět regulace je jinak odlišný.

Ustanovení čl. 10 spojuje dvě podmínky, čímž kumuluje mezinárodněprávní a vnitrostátní úkon. Ratifikace představuje mezinárodní úkon, jímž stát projevuje na mezinárodním poli svůj souhlas s tím, že bude vázán smlouvou.¹⁰ Proces mezinárodní ratifikace má dvě části. První fáze se uskutečňuje podpisem ratifikační listiny. Podle čl. 63 odst. 1 písm. b) Ústavy přísluší tato pravomoc prezidentu republiky¹¹ Do vnitřních záležitostí (působnost vnitrostátního práva) patří forma a částečně i obsah ratifikační listiny: druhy, textace, náležitosti státní pečeti, příp. požadavek kontrasignace předsedou vlády nebo jejím členem.¹² Podle čl. 7 Vídeňské úmluvy o smluvním právu jsou k danému úkonu příslušní kromě hlav států, předsedové vlád a ministři zahraničních věcí jako orgány reprezentativní povahy, které nepotřebují k takovým mezinárodním úkonům plné moci.¹³ Druhá část mezinárodní ratifikace se naplňuje výměnou ratifikačních listin (dvoustranné smlouvy), nebo jejich uložením u deponitáře, či jejich oznámením smluvním státům anebo deponitáři (vícestranné a mnohostranné smlouvy, jestliže tak bylo dohodnuto).¹⁴ Nedostatkem je, že Ústava opomíjí jiný mezinárodní úkon, jenž může založit souhlas státu být smlouvou vázán, představující přístup ke smlouvě.¹⁵ Jde o způsob vyjádření vůle státu být vázán mezinárodní smlouvou sjednanou mezi jinými signatární-

⁸Srov. D.F. Schelkens: Die Menschenrechte. Ihre Geschichte. Ihre bleibende Aufgabe. Rechtsphilosophie und Rechtstheorie, 1989, č. 34, str. 189-194.

⁹Srov. G.A. van der Wal: The Individualism of Human Rights. Rechtsphilosophie und Rechtstheorie, 1989, č. 3, str. 199.

¹⁰Srov. čl. 2 odst. 1 písm. b) Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 (vyhl. č. 15/1988 Sb.)

¹¹Čl. 63 odst. 1) písm. a) a b) zní: „(1) Prezident republiky dále

zastupuje stát navenek;

sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy.“

¹²Srov. Č. Čepělka: Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) – s komentářem. Praha, 1986, str. 30.

¹³Čl. 7 odst. 2 písm. a) zní: „Z titulu svých funkcí a bez předložení plné moci se za zástupce svého státu považují a) hlavy států, předsedové vlád a ministři zahraničních věcí, a to pro všechny úkony související se sjednáváním smlouvy.“

¹⁴Srov. čl. 16 Vídeňské úmluvy o smluvním právu.

¹⁵Srov. čl. 15 Vídeňské úmluvy o smluvním právu.

mi státy. Přistupující stát se takto neúčastnil jednání. Proto je vhodné vykládat obrat „ratifikované“ rozšiřujícím způsobem a do daného pojmu zahrnovat i případy přístupu.

U mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách se však objevuje zvláštní režim pro ratifikační úkony a akty přístupu. Pro každý stát, který takovou mezinárodní smlouvu ratifikoval nebo k ní přistoupil vstupuje v platnost po uplynutí určitého časového údobí (30 dní, 2 či 3 měsíce). Účelem časové prodlevy je nutnost přípravy orgánů státu na provádění mezinárodní smlouvy.¹⁶

Nutnost vyhlášení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách sleduje účel, aby mezinárodněprávní závazky byly schopny vyvolat zamýšlené právní účinky. Čl. 10 vyžaduje formální (nikoli materiální) publikaci, kterou upravuje zákon č. 545/1992 Sb., o Sbírce zákonů České republiky.

V těchto souvislostech se mezinárodní právo jeví dvojdomě. Mezinárodněprávní (smluvní a obyčejové) normy jsou v podstatě autonomní, avšak mají v sobě zakódován i heteronomní znak vůči subjektům vnitrostátního práva, neboť jsou vytvářeny bez jejich účasti.

Vyhlášení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách plní především informační úlohu v souladu s požadavkem *iuris cuique nocet, ignorantia facti non nocet*. Publikace takových mezinárodních smluv neplní funkci normotvornou, protože vyhlášením se tento právní instrument nestává pramenem vnitrostátního práva, ani se jejím prostřednictvím neřeší vnitrostátní platnost a účinnost smlouvy.

Na mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách se také vztahuje § 3 odst. 1, písm. b) zákona o Sbírce zákonů České republiky, protože toto ustanovení vyžaduje formální vyhlášení smluv týkajících se právního postavení, nebo zájmů osob.

Jinou závažnou skutečností je, že mezinárodní smlouvy se vyhláší toliko v českém jazyce. Dvoustranné mezinárodní smlouvy se zpravidla sepisují v jazycích obou smluvních stran, přičemž všechny texty jsou autentické. Mnohostranné smlouvy se vyhotovují ve dvou nebo více jazykových mutacích. Samotná smlouva pak stanoví, který text je autentický. Pro mnohostranné mezinárodní smlouvy o lidských právech, které jsou sjednány na univerzální úrovni, jsou charakteristická znění v anglickém, čínském, francouzském, ruském a španělském jazyce, jež mají stejnou platnost.

Znění v českém jazyce, užívané ve Sbírce zákonů má povahu úředního (oficiálního) překladu. Proto jsou odůvodněné požadavky, aby smlouvy byly vyhlášeny v autentickém znění vedle českého, úředního překladu. Rozhodující pro výklad smlouvy je totiž autentický text, což mj. připomíná ustanovení § 3 odst. 3 zákona o Sbírce zákonů České republiky. Při existenci vícera autentických textů, což je typické pro vícestranné a mnohostranné smlouvy je nutná volba. Lze se přiklonit k publikaci textu smlouvy v anglickém nebo francouzském jazyce.

Z dosavadní praxe vyhlášení smluv vyplývá zkušenost, že k publikaci takových dochází až poté, co se stávají závazné pro smluvní státy¹⁷. Z pohledu právní jistoty a respektování pravidla *pacta sunt servanda*¹⁸ by však mezinárodní smlouvy o lidských právech

¹⁶Srov. protokolární ustanovení mezinárodních smluv o lidských právech. D. Jířek a M. Chutná: Vybrané prameny k ochraně lidských práv. Brno, 1992.

¹⁷Srov. V. Týč: op.cit. pod 1/, str. 334.

¹⁸Čl. 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu zní: „Každá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí

a základních měly být publikovány v údobí mezi jejich podpisem, anebo spíše ratifikací či přístupem a okamžikem vstupu smlouvy v platnost a účinnost pro Českou republiku¹⁹. Nejedná-li se o smlouvu perfektní z hlediska završení konsensu smluvních států (není takové ujednání závazné) protože nebyly deponovány listiny o ratifikaci v dostatečném počtu u vícestranné anebo mnohostranné smlouvy, je vhodné vyčkat okamžiku blízkému závaznosti smlouvy a vyhlásit ji ve Sbírce zákonů.

Shora uvedené se shoduje s podmínkou, aby mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách byly pro Českou republiku závazné. Vídeňská úmluva o smluvním právu stanoví, že „smlouva“ je mezinárodní dohoda uzavřená mezi státy písemnou formou, řídící se mezinárodním právem, sepsaná v jediné, nebo ve dvou či více souvisících listinách, ať je její název jakýkoliv²⁰.

Poslední část definice psané smlouvy poukazuje na skutečnost, že názvy smluv jsou rozmanité a plně zde působí smluvní volnost stran, třebaže názvosloví se pro určité druhy smluv již ustálilo²¹. Pro mezinárodní smlouvy o lidských právech se v mezinárodní praxi vžily názvy jako pakt, úmluva, charta apod. Tím ovšem nejsou z užívání vyloučeny další názvy jako dohoda, protokol, či deklarace.

Je zásadní skutečností, že mezinárodní smlouvy se spravují mezinárodním právem a tudíž i jejich závaznost. U dvoustranných smluv dochází ke vstupu v platnost a účinnost dnem výměny ratifikačních listin mezi smluvními státy, pokud taková smlouva nestanoví vstup v platnost později. U mnohostranných ujednání je normotvorný konsens dokonán až dnem uložení stanoveného počtu listin u depositáře, což upravuje každá smlouva samostatně²². V případě multilaterálních smluv o lidských právech je ovšem jejich platnost a účinnost odložena na pozdější okamžik.

Ze závazností mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách těsně souvisí problematika sukcese, poněvadž na místo ČSFR vyvstaly dva nové státy. Česká národní rada přijala dne 15. prosince 1992 ústavní zákon č. 4/1993 Sb o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky jako recepční právní předpis. Čl. 5 ústavního zákona prohlašuje, že Česká republika přejímá práva a závazky, které pro ČSFR vyplývaly z mezinárodního práva ke dni jejího zániku s výjimkou závazků spojených s územím, na které se vztahovala svrchovanost ČSFR, ale nevztahuje se na ně svrchovanost České republiky. Uvedená ústavní norma má toliko vnitrostátní působnost a vytváří předpoklad právní sukcese do mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách. Ústavní předpis však nelze chápat jako jednostranné prohlášení mezinárodního významu adresované smluvním stranám a proto ani nemůže zakládat účinky pro takové státy. Právní sukcese České republiky do mezinárodních smluv se řídí mezinárodním právem nezávisle na vnitrostátních právních systémech. Určující je obecné mezinárodní právo, které obsahuje dispozitivní normy pro úpravu právní sukcese do mezinárodních smluv. Ačkoli oblast mezinárodněprávních vztahů spojených s právní sukcesí je mj. upravena Vídeňskou úmluvou o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám z roku 1978. Tato

jimi být plněna v dobré víře.“

¹⁹Srov. V. Týč: op. cit. pod 1/, str. 334.

²⁰Srov. čl. 2 odst. 1 písm. a).

²¹Srov. V. Outrata: Mezinárodní právo veřejné. Praha, 1980, str. 312-314.

²²Srov. M. Potočný: Mezinárodní právo veřejné. Praha, 1978, str. 314-315.

kodifikační smlouva však nevstoupila v platnost. Přesto není nadbytečné uvést, že při přípravě textu úmluvy Komise OSN pro mezinárodní právo formulovala na podkladě novější mezinárodní praxe pravidlo chování, podle něhož v případě rozdělení států²³ na dva nebo více států každá smlouva platná vůči celému území státu-předchůdce zůstává v platnosti vůči každému nástupnickému státu, který z rozdělení vzešel²⁴. Výjimkou je smlouva, která se v době rozdělení státu pouze vztahovala na určité území státu-předchůdce, na němž se konstituoval jeden z nástupnických států, čímž se dokazuje teritoriální základ právní sukcese. V praxi států ovládané obyčejovými normami obecného mezinárodního práva se ovšem objevuje rozlišování mezi dvoustrannými a mnohostrannými smluvními instrumenty. V případě mnohostranných smluv potvrzuje nástupnický stát přechod smluvních závazků formou notifikace sukcese zaslanou depositáři. K přechodu smluvních závazků pak dochází zpětně ke dni vzniku státu a nikoli okamžikem oznámení. Právní kontinuita se zachovává. U dvoustranných smluv dosažený výslovný nebo konkludentní konsensus se nemusí pokládat za základ nové smlouvy, nýbrž za potvrzení kontinuity smluvního vztahu a přechodn smluvních závazků, což se zpravidla děje zjednodušenou formou tj. výměnou diplomatických nót. Z dispozitivní povahy pravidel obecného mezinárodního práva vyplývá, že příslušné státy se mohou od těchto norem odchýlit vzájemnou dohodou.

Otázky právní sukcese státu do mezinárodních smluv prezidentské povahy jsou důležitou skutečností, která by měla být oznámena ve Sbírce zákonů, což umožňuje § 3 odst. 1 zákona o Sbírce zákonů České republiky. Neoznámení takové skutečnosti může vést k právní nejistotě dotčených orgánů, jakož i subjektů vnitrostátního práva. Na uvedení takové skutečnosti má publikační monopol Sbírka zákonů.

Ustanovení čl. 10 Ústavy přímo inkorporuje mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách do vnitrostátního práva, čemuž odpovídá formulace, že tato ujednání jsou bezprostředně závazná. Použitá inkorporační metoda s sebou nese příslušné důsledky.

1. Metoda přímé inkorporace nečiní z mezinárodní smlouvy o lidských právech pramen vnitrostátního práva. Úlohu transformace neplní schválení smlouvy Parlamentem, neboť to je součástí procedury tzv. vnitrostátní ratifikace, ani vyhlášení formou sdělení ve Sbírce zákonů, protože ta má funkci informační. Mezinárodní smlouva musí zůstat pramenem mezinárodního práva, když dochází k její inkorporaci. Právní život takové mezinárodní smlouvy se spravuje mezinárodním právem.
2. Mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách mohou vyvolávat vnitrostátní účinky za předpokladu, že jsou podle mezinárodního práva dokonale – *lex perfectae* – což znamená mezinárodně platné a účinné.
3. Tím, že si mezinárodní smlouvy o lidských právech ponechávají charakter pramenů mezinárodního práva, musí být vykládány v souladu s interpretačními postupy jmenovaného právního systém. Vídeňská úmluva o smluvním právu obsahuje interpretační pravidlo závazné pro smluvní strany²⁵. Toto vykládací pravidlo musí být respektováno na základě přímé inkorporace státními (především výkonnými a soudními) orgány.

²³ČSFR zanikla rozdělením (*dismembratio*).

²⁴V. Mikulka: Sukcese států. Praha, 1987, str. 34-37.

²⁵M. Potočný: op. cit. pod 22, str. 331-333.

Nutno si uvědomit, že mezinárodněprávní výklad je „zahradou“ svébytného právního myšlení. Jde o myšlenkový proces, zjišťující smysl ustanovení smlouvy. Výklad mezinárodní smlouvy tak vyžaduje ozvláštňený přístup. Normativním vodítkem výkladu jsou ustanovení vtělená do čl. 31-33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Právníci se odůvodněně domnívají, že tato úmluva formuluje jedinou interpretační normu, mající svou vnitřní logickou strukturu, aniž by byla vyjádřena vícera pravidla s hierarchickým stanovením pořadí²⁶.

Autentickou interpretaci smyslu smlouvy provádí smluvní strany, přesněji řečeno jejich orgány. Výklad jako integrální proces slučuje různé postupy, mezi nimiž nepanují vztahy nadřazenosti. Prvotním požadavkem je, že výklad musí být činěn v dobré víře. Daná podmínka prostupuje i pravidlem *pacta sunt servanda*, kdy každá platná smlouva je pro strany závazná a musí být jimi plněna v dobré víře. Požadavek dobré víry propojuje výklad smlouvy s jejím používáním.

Odst. 1/ čl. 31 zahrnuje tři interpretační prostředky: jazykový, systematický a teleologický výklad. Triáda prostředků je „svatou trojicí“, jež je základní a nepominutelná.

Podle jazykového výkladu se výrazům užitým ve smlouvě přiřkládá obvyklý význam. Zvláštní obsahový význam je dán výrazu tehdy, je-li zřejmé, že to smluvní strany zamýšlely.

Systematický výklad chápe smlouvu jako nedílný celek, tvořený částmi: preambule, vlastní text a závěrečná ustanovení. Do kontextu smlouvy se zahrnuje i každá dohoda vztahující se ke smlouvě, pokud byla sjednána mezi všemi stranami ve spojitost s touto smlouvou, jakož i každý dokument předložený jednou nebo více stranami jako dokument vztahující se ke smlouvě. Taková dohoda či dokument samy o sobě však nejsou součástí smlouvy, nevyplyvá-li z úmyslu stran opak. Do kontextu smlouvy musí být také vřazena každá následná dohoda, týkající se jejího výkladu anebo jejího provádění a každé příslušné pravidlo mezinárodního práva použitelné ve vztazích mezi stranami.

Dle teleologického prostředku výkladu musí být smlouva interpretována s přihlédnutím k jejímu předmětu a účelu, aby tyto hodnoty nebyly mařeny.

Doplňkové prostředky výkladu mají akcesorický význam, protože nemusí být použity vždy. K jejich použití se přistupuje tehdy, když se výraz užitý ve smlouvě nepodařilo osvětlit pomocí primárních prostředků (význam slova je nejednoznačný nebo nejasný), anebo výklad vede k výsledku, který je zřetelně protismyslný či nerozumný. Jindy jsou prostředky výkladu aplikovány kvůli potvrzení významu, k jakémuž se dospělo obvyklým postupem.

Čl. 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu uvádí příkladmo mezi doplňkovými prostředky výkladu přípravné materiály, jakož i faktické okolnosti, které provázely sjednání smlouvy.

Podpůrně mohou být při výkladu mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách další uznávané interpretační prostředky jako kupř. zásada *in dubio pro libertate* (v pochybnostech musí být lidské právo interpretováno rozšířeným způsobem

a naopak omezení lidského práva restriktivně). Výrazy vtělené do mezinárodních smluv o lidských právech nemohou být vykládány staticky, nýbrž dynamicky ve spojitosti se společenským vývojem ve smluvních státech²⁷. Takové výrazy musí být přitom vyloženy nezávisle na jejich konkrétním smyslu ve vnitrostátních právních řádech smluvních stran.

Protože mezinárodní smlouvy jsou zpravidla vyhotoveny ve dvou a více jazycích, kdy autentické texty mají zhusta stejné postavení, může se objevit při porovnávání textů (intertextovost) rozdílnost ve smyslu použitých slov, což nemohlo být odstraněno aplikací základních ani doplňkových prostředků výkladu. Poté se přijímá ten význam, který s ohledem na předmět a účel smlouvy tyto autentické texty nejlépe sblízuje.

Při výkladu mohou být nápomocny rozhodnutí, výroky nebo komentáře k jednotlivým ustanovením učiněné nezávislými mezinárodními orgány.

4. Mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou bezprostředně závazné a jejich ustanovení přímo použitelná za splnění určitých předpokladů, na nichž se věda mezinárodního zatím nesjednotila²⁸. Rozlišování smluvních ustanovení na „self-executing“ a „non-self-executing“ se ustálilo v justiční praxi Spojených států 29 a přeneslo se do evropské, kontinentální praxe. Přesto lze usuzovat, že bezprostředně použitelným („self-executing“) ustanovením je takové, které je schopné vnitrostátním právním řádu vytvářet přímé právní účinky, působit bez toho, že by muselo být adaptováno. K dispozici jsou určitá objektivní a subjektivní hlediska posuzování bezprostředně použitelných ustanovení:

- a) znění ustanovení musí být dostatečně jasné,
- b) ustanovení poskytuje bezprostředně jednotlivci právo nebo mu přímo ukládá povinnost (nejde o práva a povinnosti smluvních států),
- c) úmyslem smluvních stran bylo vytvořit bezprostředně použitelné ustanovení.

5. Subjekty vnitrostátního práva a to především jednotlivci se mohou dovolávat bezprostředně použitelných ustanovení, které jsou obsaženy v mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách, před orgány státu. Vázanost takovými mezinárodními smlouvami *ex lege* vyplývá pro soudce Ústavního soudu²⁹. Ovšem i ostatní soudci různých stupňů a druhů soudních instancí musí rozhodovat podle bezprostředně použitelných ustanovení mezinárodních smluv o lidských právech, jinak by čl. 10 Ústavy ztrácel své opodstatnění. Takovými mezinárodními smlouvami se musí řídit rovněž výkonné složky státní moci.

Poslední věta ustanovení čl. 10 se vyjadřuje k poměru mezi ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách a běžnými zákony. Ústavní pravidlo stanoví přednost takových mezinárodních smluv před běžnými zákony. Tím ovšem nejsou prameny mezinárodního práva vtaženy do českého

²⁷Srov. M. Nowak: UNO-Pakt über bürgerliche und politische Rechte und Fakultativprotokoll. CCPR-Kommentar. Köln nad Rýnem-Štrasburk-Arlington, 1989, str. XXIII.

²⁸Srov. Diskuse o bezprostřední aplikovatelnosti mezi odborníky v mezinárodněprávní literatuře. Evropské a mezinárodní právo, 1991, říjen, str. 5-6.

²⁹Srov. T. Buergerthal: International Human Rights in a Nutschell. Saint Paul, 1988, str. 211 a násl.

²⁶Srov. Č. Čepelka: op.cit. pod 12, str. 63.

právního systému. Ustanovení čl. 10 Ústavy tak nezavádí hierarchii norem vnitrostátního práva. Z normy jednoznačně vyplývá, že v případě konkurence mezinárodní smlouvy o lidských právech a běžného zákona, se použije smlouva a nikoliv obyčejný zákon. Použitím pravidla obsaženého v mezinárodní smlouvě nedochází k derogaci nebo suspenzi zákonné normy.

Ustanovení čl. 10 Ústavy se nejeví jednoznačně v případě konkurence mezi mezinárodní smlouvou o lidských právech a ústavním zákonem. Pretrvává tu spor, jehož esence byla osvětlena na začátku příspěvku, právní střet vskutku hodný Ústavního soudu České republiky, jenž byl před nedávnem v Brně ustaven.

Epilog

Výklad a používání mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách může v praxi vyvolávat rozporné reakce. Především interpretace takových mezinárodních smluv podle pravidel smluvního práva se stává novým jevem, prozatím nevídaným, jenž se může střetnout se zdráhavými postoji aplikujících orgánů, přičemž nelze vyloučit ani vyhýbání se používání těchto forem mezinárodněprávního systému. Takový vývoj je slepou ulicí, raději je nutno se vyrovnat se změněnou právní situací.

* * *

The assessment of Article 10 results in the following conclusions

1. *The provision does not represent a general clause regulating the relationship between international and domestic law. The operation of the provision relates to international treaties on human rights and fundamental freedoms. Other international treaties and customs are excluded from the operation of the rule.*

2. *The provision has an incorporative character and the international treaties on human rights are granted domestic effect without having to become the formal sources of internal law. Ratified and promulgated international treaties on human rights have direct effect in domestic law. These international treaties should be interpreted in accordance with the rules of international law (Article 31 of the Vienna Convention of the Law of Treaties of 1969) and the authentic text of the treaty should be followed.*